

AURELIAN R. IONAȘCU
PROFESOR LA FACULTATEA DE DREPT
A UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ „REGELE FERDINAND I”

REVENDICĂRILE NAȚIONALE
FORMULATE ÎN TRECUT DE ROMÂNII DIN
TRANSILVANIA ÎN LUMINA PRINCIPILOR
DE DREPT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 9 4 4

TIP. „CARTEA ROMANEASCA DIN CLUJ”, SIBIU, STB. ȘAGUNA 17

AURELIAN R. IONAȘCU
PROFESOR LA FACULTATEA DE DREPT
A UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ „REGELE FERDINAND I”

REVENDICĂRILE NAȚIONALE
FORMULATE ÎN TRECUT DE ROMÂNII DIN
TRANSILVANIA ÎN LUMINA PRINCIPIILOR
DE DREPT

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201702606

1 9 4 4

TIP. „CARTEA ROMANEASCA DIN CLUJ”, SIBIU, STR. ȘAGUNA 17

REVEDICĂRILE NAȚIONALE FORMULATE IN TRECUT DE ROMÂNII DIN TRANSILVANIA IN LUMINA PRINCIPIILOR DE DREPT*).

Națiunea română din Transilvania, pusă într'o stare de inferioritate față de națiunile conlocuitoare, datorită împrejurărilor vitrege ale istoriei și mai cu seamă datorită consecințelor de fapt ale sistemului politic dela 1437 al Uniunii celor trei națiuni¹⁾, a reacționat prin toate mijloacele posibile în contra acestei situațiuni, formulându-și, totodată, în mod constant și stăruitor, revendicările naționale printr'un lung șir de petițiuni, memorii sau proclamațiuni. Aceste acte, cu toate speranțele puse în ele, n'au dat rezultatele așteptate, ceea ce explică și justifică scepticismul Românilor din Transilvania în privința unor asemenea mijloace de acțiune. A trebuit să vină împrejurarea istorică a trecutului războiu mondial, cu fericita sa deslegare și cu victoria de arme a Regatului Român, pentru ca națiunea română din Transilvania să-și poată proclama și împlini în întregime idealul său național, reluându-și, totodată, drepturile sale originare. Abia în 1918 s'a pus capăt unor umilințe fără seamă și unor prea îndelungate suferințe, care constituie, fără îndoială, una din cele mai mari nedreptăți ale istoriei.

---

*) Studiul de față — publicat de Rectoratul Universității din Cluj „Regele Ferdinand I”, datorită înțelegerii arătată de Dl Rector I. Hațieganu, căruia îi exprimăm viile noastre mulțumiri — este prelucrarea unei conferințe rostită la Universitate în cadrul conferințelor de sinteză organizate de Rectorat.

¹⁾ „Aceștia împreună cu nobilimea comitatelor (județelor) — Unguri, firește — precum și cu reprezentanții orașului privilegiat Bistrița și ai Țării Bârsei, de aceeași condiție și ei, încheie, sub pretext că apără țara, așa zisa „uniune a celor trei națiuni” (unio trium nationum) Unguri, Secui și Sași” (*I. Georgescu, Politica Românilor din Ardeal și Bucovina, în Enciclopedia Română, vol. I, p. 760*).

Intenționând să prezentăm, în mod succint, în cele ce urmează, revendicările naționale formulate în trecut de Românii din Transilvania, sub aspectul lor juridic, vom reține din nenumăratele acte care le cuprind pe acelea care, în diferitele faze ale evoluției situației lor, au fost mai hotărâtoare și totodată mai importante din punct de vedere juridic. Vom cerceta astfel: Memorandul înaintat Impăratului Carol VI la 8 Martie 1735 de către episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein, Supplex Libellus Valachorum înaintat Impăratului Leopold II la 1791 de către episcopul Gherasim Adamovici și Ioan Bob, Hotărârile Adunării Naționale depe Câmpia Libertății dela 15 și 16 Mai 1848 și Memorandul din 26 Martie 1892 înaintat Impăratului Francisc Iosif I de către reprezentanții națiunii române din Transilvania și Ungaria.

Vom extrage din aceste documente revendicările de ordin național ale Românilor din Transilvania și le vom înfățișa în lumina principiilor de drept, spre a desprinde astfel semnificația lor juridică care ne interesează în principal aci. Odată făcută această expunere și trase concluziunile care se vor impune, vom înfățișa, foarte succint și în mod comparativ cu aceste concluziuni, și hotărârile istoricei Adunări Naționale dela Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, care după secole de așteptare, reprezintă împlinirea năzuințelor naționale ale Românilor din Transilvania, înlesnind astfel posibilitatea unei judecăți asupra atitudinii politice a Românilor ardeleni, atât în situația de oprirea, cât și în aceea de organizatori ai vieții de Stat.

* * *

I. Memorandul înaintat Impăratului Carol VI la 8 Martie 1735 de către episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein.

Episcopul Micu Klein, unul din cei mai viguroși și stăruitori luptători naționali ai Românilor ardeleni, a prezentat Curții din Viena un mare număr de petiții și memorii în care reclama drepturile cuvenite Românilor, făgăduite de altfel cu ocazia Unirii bisericești române cu Roma și recunoscute principal prin a doua diplomă leopoldină.

Dintre aceste memorii, cel mai important din punct de vedere juridic este memoriul din 1735, prin care episcopul Ioan

Inocențiu Micu solicita numirea sa în calitate de consilier al guvernului, pentru ca în felul acesta „să aibă și națiunea mea pe cineva care să-i apere drepturile prea milostiv date de Majestatea Voastră și să vadă această națiune că nu se bucură de mai puțin favor împărătesc decât catolicii”²⁾. Prin această cerere, episcopul Micu Klein voia să ajungă indirect la recunoașterea națiunii române din punct de vedere al dreptului public, soluțiune care ar fi rezultat implicit din numirea oficială a unui reprezentant al națiunii române în guvernul Majestății Sale. Această idee este exprimată de altfel, în mod lămurit și deschis, ceva mai târziu, într'un memoriu din 1742 adresat Impărătesei Maria Terezia, prin care episcopul Micu Klein cerea pur și simplu „decretarea națiunii române de a patra națiune politică a Transilvaniei”³⁾.

Episcopul Ioan Inocențiu Micu, cu o remarcabilă intuiție, a știut, din primul moment, să pună chestiunea Românilor din Transilvania pe adevăratul ei teren, acel al recunoașterii națiunii române ca factor politic, soluțiune care ar fi avut meritul de a o așeza în condițiuni de egalitate cu celelalte națiuni conlocuitoare⁴⁾. (E ceea ce, de altfel, a determinat coaliția celor trei națiuni de a împiedeca prin toate mijloacele realizarea acestui deziderat⁵⁾).

Memorandul din 1735 este interesant, însă, din punct de vedere juridic, nu numai prin tendința de afirmare politică a

2) V. Memorandul în: *T. Păcățianu*, Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale Românilor de sub Coroana Ungară, vol. I, ed. II, Sibiu, 1904, p. 60

3) *Ibid.*

4) „Și e vrednicia lui că el înțelege cel dintâiu să dea lupta pentru lărgirea cadrelor constituționale ale țării, ca să încapă în ea și Românii, ca a patra națiune” (*I. Georgescu*, op. cit., p. 767).

5) „Să ne uităm, rogu-vă la episcopul Inocențiu Micul, cum ruga toate puterile cerești și pământești; când însă cerea ca să se socotească și națiunea română la fel cu cele națiuni, statuturile și ordinele îi răspundeau că se va răsturna Casa țării pe ei, dacă îi vor lăsa și pe Români să intre într'ansa; când se ruga ca să se facă loc și episcopului unit între consilierii guvernului, pentru ca să aibă și Românii măcar un apărător, — acel guvern catolic arăta la curtea împărătească, că episcopul Românilor nu e „nici jurista, nici statista”, și din astă cauză nu poate fi consilier” (*S. Bărnuțiu*, Discursul dela 15 Mai 1848, text modernizat publicat în: *P. Pandrea*, *Filosofia politico-juridică a lui S. Bărnuțiu*, București, 1935, p. 189).

națiunii române, dar și prin argumentarea pe care se sprijină.

Se invoca, în primul rând, argumentul că națiunea română este cea mai numeroasă din Transilvania, ea întrecând în număr pe fiecare din cele trei națiuni recunoscute, fapt care, în lumina principiilor de drept, reclamă cel puțin drepturi egale.

Se invoca, apoi, principiul de drept conform căruia cine suportă sarcinile trebuie să aibă și drepturile corespunzătoare. Ori, preciza memoriul, Românii plătesc cea mai mare parte din impozite și nu se bucură de drepturile celorlalte națiuni conlocuitoare⁶⁾.

Un alt argument se sprijinea pe principiul egalității care trebuie să domnească între cetățenii unui Stat. „Nu se poate zice, afirma într'adevăr Memorandul, că națiunea română nu are bărbați învățați și nobili, căci clerul unit, după diploma leopoldină, este nobil și apoi nici din alte națiuni nu se numesc în guvern tot numai bărbați din cea mai strălucită nobilime, ci cetățeni și fii de cetățeni, asemenea cărora avem și noi destui, care se disting prin virtute, știință și experiență în afacerile publice”⁷⁾. Se reclama, așa dar, egalitate de tratament pentru Români, în raport cu celelalte naționalități. În măsura în care, în guvern sau în funcțiunile publice, se numeau nobili, învățați sau persoane îndeplinind anumite condițiuni de moralitate, studii sau experiență dintre membrii unor națiuni, în aceeași măsură trebuiau să se numească și dintre membrii națiunii române.

În fine, ca ultim argument juridic, se invoca actul Unirii cu biserica catolică, în urma căruia s'au înlăturat piedicile care opreau pe Români să ajungă la funcțiuni publice. Ori, dacă aceste piedici continuă să persiste în fapt, înseamnă implicit că actul unirii este viciat prin nerespectarea condițiilor de care a fost întovărășit. Se pune în valoare, cu alte cuvinte, principiul reciprocității obligațiilor convenționale, în temeiul căruia un contractant poate să refuze executarea obligațiunii sale

⁶⁾ Luând cuvântul în 1735, într'o ședință a dietei Transilvaniei, episcopul Micu Klien, vorbind de situația nedreaptă a Românilor, a declarat, că „principiile de drept natural pretind ca acel care suportă sarcinile să aibă și drepturi” (V. Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne*, Paris, 1933, p. 15).

⁷⁾ V. Memorandul, în *T. Păcățian*, op. cit., I. p. 60.

sau să ceară revocarea contractului, dacă celălalt contractant nu-și execută propria sa obligațiune.

Iată cum, încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, Românii din Transilvania și-au fixat, pe plan juridic, atitudinea lor față de conducerea de Stat, formulându-și totodată, în baza unor argumentări juridice perfect valabile, principala lor revendicare, în cadrul organizației de Stat în care se aflau: recunoașterea națiunii române ca o națiune politică a Transilvaniei, cu toate consecințele decurgând în mod firesc din acest act și recunoașterea egalității de drepturi și datorii între Români și membrii celorlalte națiuni conlocuitoare⁸⁾.

II. *Supplex Libellus Valachorum*

La 1781, adică la 56 ani după Memorandumul episcopului Micu Klein din 1735⁹⁾, episcopii Gherasim Adamovici și Ioan Bob, au înaintat Impăratului Leopold II un nou și amplu memoriu, intitulat: *Supplex Libellus Valachorum*, deosebit de important din punct de vedere juridic¹⁰⁾. Acest memoriu a fost în-

⁸⁾ „Prin urmare esența chestiunii române era ridicarea neamului nostru în șirul națiunilor recunoscute de constituție sau, cu alte cuvinte, declararea lui de națiune a patra a Ardealului. Prin recunoașterea acesteia, Românii ar fi devenit un factor constituțional, bucurându-se de toate drepturile și privilegiile, care emanau din conceptul național. Cel dintâi care a avut înțelegerea clară a esenței chestiunii românești a fost arhiepiscopul unit Ioan Inocențiu Klein. În lungile, energicele și sbuciumatele sale lupte, dânsul accentua mereu postulatul acesta fundamental, a cărui realizare ar fi schimbat dintr'odată soarta tristă a poporului său credincios. Românii n'au ajuns nici în urma activității politice a lui Klein, în stăpânirea drepturilor lor naționale. Luptele marelui vlădică au avut totuși urmări de o importanță covârșitoare. Ele au dat neamului conștiința drepturilor sale, un câștig și acesta, de a cărui însemnătate de abia ne putem da azi seama” (Z. Păclișanu, *Luptele politice ale Românilor din Ardeal din 1790—1792*, București, 1923, p. 49).

⁹⁾ „A trecut mai jumătate de secol, de când Românii își reînnoiesc cererea pentru naționalitate, la 1791; dar Staturile și Ordinele afară de răspunsul lor cel ordinar mai adaugă, că Românii nu sunt culți de ajuns pentru drepturi politice; să se cultiveze mai întâi clerul, apoi și poporul, și apoi vor vesea” (S. Bărnăușu, op. cit., p. 190).

¹⁰⁾ Autorii memoriului au fost, se pare, Iosif Meheși în partea lui juridică și Samuil Micu, în partea lui istorică (T. Păcățian, op. cit., vol. I, p. 111; Z. Păclișanu, op. cit., p. 21; I. Georgescu, op. cit., p. 774).

toarnit sub influența a trei mari evenimente istorice: revoluția lui Horia, revoluția franceză și mișcarea națiunilor nemaghiare din imperiul habsburgic¹¹).

Memoriul poate fi împărțit, un punct de vedere al cuprinsului, în trei părți.

Prima parte era consacrată unei expuneri istorice privitoare la vechimea și autohtonismul Românilor în Transilvania. „Națiunea română, spunea memoriul, este azi cea mai veche dintre toate națiunile din Transilvania, fiindcă își deduce originea dela coloniile romane pe care le făcu Impăratul Traian în Dacia, la începutul secolului al II-lea, ducând acolo adeseori un număr foarte mare de ostași veterani în scopul de a asigura provincia. Acest lucru e sigur și întărit cu dovezi istorice, cu neîntreruptă tradițiune și cu mare asemănare a limbei, moravurilor și obiceiurilor”¹²). Expunerea arăta, în continuare, evoluția împrejurărilor istorice din Transilvania, precum și situația Românilor sub dominația maghiarilor, ajungând la concluzia că Românii s’au bucurat în tot timpul veacurilor trecute de toate drepturile, în mod egal cu celelalte națiuni conlocuitoare. Situația Românilor nu s’a înrăutățit, afirma memoriul, decât în urma Uniunii celor trei națiuni dela 1437, reînviată în anii 1613, 1630 și 1649 și în urma introducerii în colecția legilor, numită „*Approbatæ Constitutiones*”, a unor texte defavorabile Românilor.

Intr’o a doua parte a memoriului, se făcea o analiză juridică și istorică a textelor din „*Approbatæ Constitutiones*” în care Românii erau tratați ca *tolerați*, ca *nefăcând parte din staturi*, ca fiind *admiși numai pentru folosul public, etc.* ... Se remarcă, mai întâi, că nici o lege și nici un decret din cele intervenite între 1540 și 1653 — care formează conținutul colecției *Approba-*

¹¹) Influența revoluțiunii lui Horia este scoasă în relief de Dl. Prof. G. Moroianu (op. cit., p. 14). Influența revoluțiunii franceze, izbucnită cu doi ani mai înainte, reese după cum vom vedea, din însăși redactarea memoriului care amintește de drepturile omului și ale cetățeanului. În ce privește mișcarea națiunilor nemaghiare, menționăm Congresul național al Sârbilor dela 26 Iunie 1790 și revendicările formulate, în acelaș timp, de Sași, Slovaci și Ruteni privitor la întrebuintarea limbilor lor naționale în școli și administrație.

¹²) *Supplex Libellus Valachorum*, în traducerea lui E. Dătanu, în *T. Păcăștanu*, op. cit., vol. I, p. 114.

taelor — nu prevedea asemenea dispozițiuni cu privire la Români, de unde concluzia că expresiunile amintite, „care vădesc mai mult ura decât dragostea față de națiunea română”¹³⁾, au fost introduse de compilatorii colecției, fără nici un temei, „fie din eroare sau din neglijență, fie din intenția de a strica”¹⁴⁾. Se remarca, apoi, în mod foarte judicios, că toate aceste expresiuni nu figurau direct ca dispozițiuni a textelor de lege, ci numai în preambulul acestora ca un fel de considerente. Se spunea într’adevăr, „*Quam vis valachica natio in regno inter status reputata non sit...*”¹⁵⁾, sau „*Quam vis natio valachica in regno propter bonum publicum admissa sit...*”¹⁶⁾. Fiind simple considerente însă, și nu dispozițiuni legale — și nici nu puteau fi dispozițiuni legale de vreme ce nici o lege nu le-a edictat —, urmează că toate aceste expresiuni, adăugate de către compilatori, erau lipsite, conform normelor generale de drept, de putere obligatorie. „Totuși, afirma memoriul, ele au aflat la mulți cetățeni ai patriei noastre un așa de mare succes, încât părerea că națiunea și religiunea românească ar fi numai tolerate în principiu, a devenit aproape generală și a fost propagată și la neamurile din afară”¹⁷⁾. Din această cauză, memoriul continua cu analiza problemei, ridicată de textele incriminate, și pe bază istorică, spre a ajunge la concluzia că Românii, autohtoni în Transilvania și anteriori tuturor celorlalte națiuni, nu puteau fi considerați în nici un caz ca tolerați.

Argumentarea, atât istorică cât și juridică, era perfect logică. În ce privește argumentarea juridică este riguros exact, și de cel mai elementar bun simț, că într’o colecție de legi compilate nu se pot introduce decât legile promulgate, compilatorii neavând nici un drept de a adăuga dispozițiuni noi. Deasemeni, distincția pe care o făcea memoriul între dispozițiunile propriu zise ale legilor și considerentele lor introductive — care de altfel nici nu sunt admise într’o bună tehnică legislativă — este deosebit de subtilă și face onoare simțului juridic al autorilor memoriului. Concluzia care se degaja din această argumen-

¹³⁾ *Supplex Libellus Valachorum*, în *T. Păcățian*, op. cit., vol. I, p. 129.

¹⁴⁾ *Ibid.*

¹⁵⁾ *Ibid.*, p. 119.

¹⁶⁾ *Ibid.*

¹⁷⁾ *Ibid.*, p. 120.

tare se poate formula astfel: textele din *Approbatæ*, defavorabile Românilor, au fost introduse pe nedrept de compilatori, devreme ce nici o lege n'a răpit Românilor autohtoni drepturile lor istorice și, oricum, ele n'au putere obligatorie, fiind simple considerente introductive, și nu dispozițiuni legale propriu zise având caracter imperativ.

Partea a treia a memoriului cuprindea expunerea revendicărilor națiunii române din Transilvania.

Prima revendicare era reșezarea națiunii române în folosința tuturor drepturilor civile și politice de care s'a bucurat în trecut și ștergerea expresiilor jignitoare introduse pe nedrept în colecția *Approbatælor*, pentru ca astfel națiunea română să-și reia locul pe care l-a avut la începutul secolului al XV-lea. Se solicita, așa dar, o *restitutio in integrum*, justificată prin faptul că nici o lege nu răpise națiunii române drepturile ei vechi și deci nici un temei de drept nu stătea la baza situațiunii de fapt inferioare în care se găsea.

A doua revendicare era recunoașterea și asigurarea deplinei egalități a clerului, nobilimii și plebei națiunii române cu clerul, nobilimea și plebea celorlalte națiuni conlocuitoare, grupate în sistemul Uniunii celor trei națiuni.

A treia revendicare depășea interesele Românismului. Memoriul solicita „să se decreteze, că toți locuitorii principatului, fără nici o deosebire de națiune ori religiuine, se bucură, fiecare după starea și condițiunea sa, de aceleași libertăți și beneficii, și trebuie să suporte, după măsura puterilor sale, aceleași greutăți și aceleași sarcini”¹⁸⁾. Era proclamarea principiului egalității de drepturi și datorii a indivizilor, indiferent de naționalitate sau de religie, a cărui recunoaștere, reprezentanții națiunii române, o solicitau pentru beneficiul tuturor locuitorilor țării.

Alte două revendicări, care figurau în memoriu, nu erau decât consecințe ale revendicărilor principale enumerate mai sus. Era cazul cererii ca deputații și funcționarii să fie aleși sau numiți, în mod proporțional, și dintre membrii națiunii române, precum și cazul cererii ca diversele unități administrative (comitate, scaune, districte și comunități orășenești), să fie de-

¹⁸⁾ *Supplex Libellus Valachorum*, în *T. Păcățian*, op. cit., vol. I, p. 129.

semnate, fie cu numiri românești, acolo unde Românii sunt majoritari, fie cu numiri mixte, fie în fine, abandonându-se sistemul numirilor după națiuni, să li-se atribue, pretutindeni, numiri după râuri sau cetăți.

Revendicările formulate la 1791 se pot reduce la o idee centrală: deplina egalitate între Români și celelalte națiuni conlocuitoare, sub întreitul aspect al comunității naționale, al categoriilor sociale și al indivizilor priviți în mod izolat. Sub primul aspect, egalitatea însemna, pur și simplu, recunoașterea națiunii române ca națiune politică. Aceasta reiese limpede și din cererea, formulată în finalul memoriului, de a se aproba ținerea unei conferințe naționale pentru alegerea unor deputați „cari ori unde ar fi lipsă să reprezinte și să apere cauza națiunii”.

Temeiurile de ordin istoric și juridic care justificau revendicările românești, și cele din urmă vor reține în mod special atenția noastră, erau perfect obiective și pe deplin convingătoare.

Ca temei istoric se invoca vechimea și autohtonismul națiunii române în Transilvania, din care decurg în mod inerent drepturi originare pentru națiunea română¹⁹⁾. Uniunea celor trei națiuni a solidarizat și a întărit acele națiuni în mijloacele lor de acțiune, dar n'a putut, prin aceasta, să șteargă vechimea națiunii române și să anihileze drepturile ei originare. Simple împrejurări faptice au pus națiunea română într'o situație de fapt de inferioritate. Ele nu constituiau însă titluri de drept pentru menținerea și prelungirea acelei situațiuni. Din contră, națiunea română era perfect îndreptățită să revină la situațiunea

¹⁹⁾ „Dans le mémorandum de 1791. les revendications des Roumains reposaient sur un argument historique et il convient d'ajouter que jamais l'activité dans le domaine de l'histoire ne fut plus brillante qu'a l'époque précisément, dans les premières décades du XIX-e siècle. Les oeuvres immortelles de Samuel Micu, de Georges Shinkay et Petru Maior qui ressusciterent le passé et essayèrent de préciser les origines du peuple roumain, furent la source vive à laquelle s'abrevèrent, non seulement les générations de ce premier „risorgimento" transylvain, mais aussi les générations suivantes de deux versants des Carpathes” (S. Dragomir, Les Roumains à la veille de la résurrection nationale, în „Transylvanie“, București, 1938, p. 371).

de drept care rezultă din vechimea sa istorică și care, vreme îndelungată, a constituit și situațiunea sa de fapt²⁰⁾.

O singură obiecțiune, de ordin juridic, s'ar fi putut aduce și anume, că drepturile originare ale națiunii române, neexercitate un timp îndelungat, s'ar fi stâns prin scurgerea timpului, adică — în termeni juridici — prin efectul prescripțiunii. Autorii memoriului au prevăzut această eventuală obiecțiune și au înlăturat-o, așa cum trebuia, invocând principiul juridic necontestat conform căruia drepturile unei națiuni nu se prescriu²¹⁾.

Temeiurile de ordin juridic, pe care se sprijineau revendicările formulate în *Supplex Libellus*, se pot grupa în jurul a patru mari principii de drept, pe care autorii au avut grija să le invoace în textul memoriului.

Era în primul rând, principiul „echității naturale“²²⁾ care, după concepția generalmente admisă, comandă egalitatea tuturor în fața legii, precum și respectul drepturilor fiecăruia, chiar dacă aceasta ar fi contrar normelor legale în vigoare într'un anumit loc și la o anumită epocă. Revendicările românești, care se reduceau în esența lor, după cum am văzut, la revendicarea egalității de drepturi și datorii cu celelalte națiuni, se încadrau perfect în noțiunea de echitate naturală, la care Românii s'au văzut forțați să recurgă în fața unui tratament profund inechitabil.

Drepturile omului și ale cetățeanului erau deasemeni amintite²³⁾ și garantarea lor constituie un al doilea mare principiu de drept, înrudit cu primul, pe care se sprijineau revendicările românești. Numai cu doi ani înainte, la 26 August 1789, Adunarea Națională Constituantă Franceză proclamase, prin celebra

20) „Prin restituirea aceasta nu se va face nici un prejudiciu celorlalte trei națiuni, sau privilegiilor și imunităților lor, fiindcă prin restituire națiunea română nu va primi altceva decât ceea ce a avut mai înainte și ce numai prin injuria timpurilor a pierdut“ (*Supplex Libellus Valachorum*, în *T. Păcatian*, op. cit., vol. I, p. 127).

21) Tot ce este inalienabil, precum sunt drepturile unei națiuni, este și imprescriptibil; v. în acest sens: *A. Esmein*, *Elements de Droit Constitutionnel français et comparé*, ed. 8 t. I, Paris, p. 321—322.

22) *V. Supplex Libellus Valachorum*, în *T. Păcatian*, op. cit., vol. I, p. 130.

23) *V. Supplex Libellus Valachorum*, în *T. Păcatian*, op. cit., vol. I, p. 126.

Declarație a drepturilor omului și ale cetățeanului, principiul în virtutea căruia individul are drepturi naturale anterioare Statului, pe care Statul trebuie să le respecte, și aceasta era valabil, nu numai pentru națiunea franceză, ci, prin marele răsunset pe care Declarațiunea l'a avut, pentru întreaga lume civilizată. Declarațiunea drepturilor omului tindea să protejeze individul față de puterea publică și să-i garanteze libertatea și egalitatea, iar Declarațiunea drepturilor cetățeanului urmărea să asigure participarea acestuia la exercițiul puterii publice. Autorii suplicii dela 1791 se întemeiau, așa dar, în sprijinul revendicărilor românești, și pe principiul existenței unui mănunchi de drepturi individuale aparținând fiecărui individ, indiferent de naționalitate sau religie, care se impun deopotrivă Statului și guvernanților, principiu proclamat de națiunea franceză în fața întregii lumi civilizate, și pe care autoritatea de Stat în care Românii ardeleni erau încadrați, nu-l respecta în ce-i privește.

Al treilea principiu, invocat și de episcopul Micu Klein ia 1735 și care revine în mod stăruitor în toate memoriile și petițiunile Românilor ardeleni, era principiul drepturilor rezultând pentru națiunea română din calitatea sa de națiune majoritară. Și de astădată, se arăta că națiunea română din Transilvania reprezintă majoritatea față de toate celelalte națiuni la un loc și, cu toate acestea, „prin trista fatalitate“, a fost scoasă din drepturile ei originare²⁴⁾. Românii sunt, într'adevăr, în zdrobitoare majoritate în Transilvania. Iată o realitate care s'a menținut constant în toate timpurile și care se menține în mod ferm, în ciuda tuturor vitregiilor pe care le-a întâmpinat și le întâmpină națiunea română din Transilvania. Faptul acesta, invocat în *Supplex Libellus*, ca și în toate memoriile Românilor ardeleni, este de o covârșitoare importanță juridică. Într'adevăr, în teoria tradițională a suveranității naționale, toate puterile emană dela națiune. „Le principe de toute souveraineté

²⁴⁾ „Cu mult mai dezvoltat ni se prezintă în *Supplex Libellus* și argumentul al treilea a lui Inocențiu Klein, scos nu din vechile decrete regești, nici din articolii de lege, ci din realitatea vieții: numărul Românilor ardeleni și participarea lor la suportarea sarcinilor publice. Aci se dovedește, citându-se conscripția din 1761, 1766 și 1787, că „partea principală, poate un întreg milion a populației de azi din Transilvania care constă după conscripția din 1787, din un milion și trei sute de mii de oameni, se compune din membrii națiunii suplicante“ (Z. Pâclișanu, op. cit., p. 51).

reside éssentiellment dans la nation", proclama art. 3 din Declarațiunea drepturilor omului și ale cetățeanului dela 1789. In consecință, legea este și nu poate fi decât expresiunea voinței generale. In formațiunea acestei voințe generale însă majoritatea joacă un rol hotărător. Ori, tocmai națiunea română, majoritară in Transilvania, era exclusă dela exercițiul puterii publice, iar drepturile ei firește erau nesocotite.

Al patrulea principiu pe care se sprijineau revendicările formulate in *Supplex Libellus*, invocat și in memoriul dela 1735, era principiul juridic al reciprocității drepturilor și îndatoririlor, in temeiul căruia nu pot exista drepturi fără îndatoriri și, vice versa, îndatoriri fără drepturi. Memoriul arăta că, deși Românii indeplinesc cea mai mare parte a îndatoririlor militare și deși ei susțin „sarcinile publice ale provinciei in cantitate mai mare decât toate celelalte națiuni împreună”²⁵⁾, nu se bucurau totuși de drepturile celorlalte națiuni și de aceea națiunea română și din aceste considerațiuni „solicită restituirea drepturilor ei regnicolare, din care nu prin lege, ci numai prin tristă fatalitate a fost scoasă”²⁶⁾.

Remarcăm, in toată argumentarea juridică, un refren care revine stăruitor: egalitatea de drepturi a Românilor cu celelalte națiuni conlocuitoare, egalitate care nu este solicitată ca o favoare, ci — și trebuie să accentuăm aceasta — ca un rezultat firesc al cererii de restituire a drepturilor originare ale Românilor, a căror folosință a fost numai întreruptă in urma unor împrejurări faptice viреge. Această egalitate este comandată de „echitatea naturală”, este garantată de „declarațiunea drepturilor omului”, are in ajutorul ei dreptul și puterea pe care le implică in mod necesar „calitatea de națiune majoritară” și este, in fine, și consecința firească a „principiului reciprocității drepturilor și datorțiilor”.

Supplex Libellus Valachorum, prin formularea înțeleaptă a revendicărilor românești, prin argumentarea lor strânsă și serioasă, atât pe plan istoric cât și pe plan juridic, precum și prin înfățișarea documentată a întregii chestiuni românești, constitue cel mai important act național și politic, și tot odată cel mai însemnat document juridic al națiunii române din Transilva-

²⁵⁾ *Supplex Libellus Valachorum*, in *T. Păcățian*, op. cit., p. 130.

²⁶⁾ *Ibid.*

nia, din toată epoca anterioară Adunării de pe Câmpia Libertății dela 1848²⁷⁾.

Fiind semnat în numele națiunii de ambii episcopi Români, dela Sibiu și Blaj, el poate fi considerat ca emanând dela întreaga națiune română din Transilvania, prin intermediul reprezentanților ei spirituali²⁸⁾.

Dacă luăm în considerare și momentul când a intervenit, trebuie să adăugăm că suplica dela 1791 are încă două merite: acela de a fi urmat revoluțiunii lui Horia, Cloșca și Crișan dela 1784²⁹⁾ și acela de a fi încadrat națiunea română din Transilvania, atât în mișcarea națiunilor nemaghiare din imperiul habsburgic din jurul anului 1790, cât și, mai cu seamă, de a o fi integrat în freamătul de idei generoase ale revoluțiunii franceze dela 1789.

III. Hotărârile Adunării Naționale de pe Câmpia Libertății dela 15 și 16 Mai 1848.

Până la 1848 au vorbit în numele națiunii române din

²⁷⁾ „Alexandru Papiu Ilarian avea dreptate zicând, înainte cu o jumătate de veac, despre *Supplex Libellus*: „nimic nu lipsește acestui mare act național, nici știința și conștiința dreptului, nici concepțiunea profundă a politicii naționale, nici căruțul civic. Această petițiune națională e până astăzi evangheliul politic, cartea credinței politice a Românilor de peste Carpați” (*Z. Păclișanu*, op. cit., p. 52).

²⁸⁾ „Ce mémoire émanait de la „nation“ entière, des nobles et des citoyens roumains de toutes les conditions et renfermait les doléances du peuple unanime: noblesse, clergé, serfs. Les deux évêques roumains étaient désignés pour être les interprètes de cette nation „supliante“ et le clergé, groupé autour d'eux, s'adressait, lui aussi, au monarque pour appuyer leur action” (*S. Dragomir*, op. cit., p. 368—369).

„*Supplex Libellus* este cea dintâi manifestare politică unitară a întregului neam românesc din Ardeal, fără deosebire de confesiune sau clasă socială și e, tot odată, și cea dintâiu formulare documentată și întemeiată pe toate argumentele care se puteau invoca atunci, a postulatelor națiunii române”. (*Z. Păclișanu*, op. cit., p. 52).

²⁹⁾ „La second moitié du XVIII-e siècle enregistra deux révolutions roumaines: une de caractère religieux (1760—1761), l'autre de caractère sociale-politique (1784). Elles ont amené les gouvernants à traiter avec moins de rigueur les revendications d'ailleurs modérés présentées au monarque en 1791” (*S. Dragomir*, op. cit., p. 368).

Transilvania, episcopii, conducătorii ei sufletești și spirituali³⁰). La 1848 a vorbit națiunea română însăși³¹). De aceea, de astă dată, nu ne mai aflăm în fața unei petițiuni, a unui memoriu, ci în fața unor hotărâri. O națiune nu-și reclamă drepturile dela alții, ci le proclamă și le apără ea însăși. În această rezidă importanța capitală a Adunării naționale dela 1848, prima adunare generală a națiunii române din Transilvania³²).

Nu ne interesează aci împrejurările istorice prin evoluția cărora s'a ajuns la convocarea și ținerea acestei hotărâtoare adunări naționale³³). E suficient să menționăm că, fiind urmarea firească a unui lung șir de suferințe și de lupte naționale, întrunirea ei devenise actuală la 1848, în ambianța mișcării generale spre libertate a națiunilor oprimate, determinată de revoluțiunea franceză din Februarie 1848, mișcare care atinsese în mod inevitabil și națiunile mult încercate din conglomeratul imperiului habsburgic³⁴).

În această frământare generală a națiunilor pentru liber-

³⁰) „De 150 ani de când cunoaștem mai cu deamănuntul întâmplările Românilor, cauza națiunii române au purtat-o numai singuri episcopii” (S. Bărnăuțiu, Discursul dela 1848, în P. Pandrea, op. cit., p. 220).

³¹) „Prin fericita întâlnire și strânsa colaborare a lui Bărnăuțiu cu Șaguna s'a pregătit cea mai de seamă faptă națională a revoluției din 1848—1849: concentrarea tuturor Românilor transilvani, atât de dureros sfâșiați timp de un veac și jumătate, într'o singură tabără politică. Adunarea națională de pe Câmpia Libertății ar fi fost cu desăvârșire imposibilă, dacă Șaguna și oamenii săi nu ar fi reușit să subordoneze obștescul interes de ordin național-politic celor mai justificate preocupări și susceptibilități de ordin religios-confesional” (I. Lupaș, Taina unei Supravețuiri, în revista „Transilvania”, 1943, No. 6, p. 446).

³²) „De când e Ardealul, mișcare mai puternică, mai cutezătoare, mai bogată în urmări pentru neamul românesc nu se pomenește” (I. Georgescu, op. cit., p. 779).

³³) V. Gh. Barițiu, Părți alese din istoria Transilvaniei, Sibiu, 1889—1890. 3 vol.; N. Iorga, Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, București, 1915, 2 vol.; I. Lupaș, Istoria Unirii Românilor, București, 1937; S. Dragomir, op. cit.; I. Moga, Luites des Roumains de Transylvanie pour l'émancipation nationale, în „Transylvanie”, București, 1938, p. 379 și urm.

³⁴) „En 1847, Barițiu dit que son peuple attend qu'on lui obtienne les droits, grâce à „l'esprit du temps” qui est plus fort que toutes les illusions. Tous les patriotes roumains de Transylvanie prêtent l'oreille à la voix de l'Europe et entrevoient dans les événements troubles de ce temps les formes d'un avenir plus heureux. Ainsi préparés, les Roumains de ces régions ont salué l'aube de 1848” (S. Dragomir, op. cit., p. 375).

tate, egalitate și fraternitate o singură națiune se contrazicea: națiunea maghiară care cerea pentru sine independență și libertate, dar în același timp continua să oprime națiunea română, contestându-i aceste drepturi, pentru care ea însăși lupta, în temeiul unor principii de drept deopotrivă valabile pentru toate națiunile³⁵⁾.

Dacă A. Șaguna a fost înțeleptul conducător al Adunării naționale dela 1848, apoi marele ei animator a fost Simion Bărnuțiu, autorul manifestului dela 25 Februarie 1842 în chestiunea limbii naționale³⁶⁾, autorul proclamației dela 25 Martie 1848 în chestiunea unirii Transilvaniei cu Ungaria, oratorul strălucit al zilei de 14 Mai 1848. Figură proeminentă și luminoasă, el a dominat mișcarea Românilor dela 1848. Un autor maghiar îl descrie ca „foarte negricios, cu privirea întunecată, aproape sălbatică, figură de Danton setos de răzbu-nare, cu trăsăturile feței într'adevăr romane”³⁷⁾. Poetul Gh. Sion din Principate, cunoscându-l în Sibiu, în trecere spre Blaj, mărturisește următoarele: „recunoscurăm în el un bărbat într'adevăr superior; la cuvintele de patrie, națiune, românism, el se entuziasma ca un poet; figura lui lua un aer de om inspirat, de profet; vorba lui un accent simpatic și dureros; căută-tura sa svârlea scânteii de curaj și de terorism. Bărnuțiu se bu-cura de o popularitate imensă și bine meritată. El s'a arătat

³⁵⁾ S. Bărnuțiu a scos în relief această contradicție, spunând în discursul său, în legătură cu proiectul maghiar de unire a Transilvaniei cu Ungaria, că „numai atunci Românii să lege uniune și amicitie cu Ungurii, ... când aceștia vor recunoaște libertatea națiunii noastre, așa cum pre-tind ei dela Români și dela alte națiuni ca să le recunoască libertatea lor” (op. cit., p. 217).

³⁶⁾ „Le mémorandum rédigé le 15 Fevrier 1842, par le chapitre de l'Eglise uniate de Blaj, est une vigoureuse plaidoirie en faveur de la langue nationale. La documentation rédigé par Simion Bărnuțiu et qui ne devait être imprimée que dix ans plus tard, sous le régime de l'absolu-tisme autrichien, contenait non seulement une apologie de la langue et la nationalité roumaines, mais encore un brillant réquisitoire contre la poli-tique de magyarysation. La tentative hongroise, disat-il, est injuste, immo-rale, très incompréhensible et très impolitique. Ce n'est rien moins qu'un égoïsme de race inférieure qui, sous le couvert de la bienfaisance, cause à l'humanité de grands préjudices” (S. Dragomir, op. cit., p. 374).

³⁷⁾ G. Bogdan-Duică, Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu, București, 1924, p. 88, care citează pe un autor maghiar, Iakab.

adevăratul atlet al românismului contra maghiarismului" ³⁸⁾).

Simion Bărnuțiu n'a fost numai tribunul Adunării naționale dela 1848; el a fost totodată îndrumătorul și doctrinarul care a pregătit această măreață adunare și care a știut să transpună, cu o iscusință neîntrecută, cauza națională a Românilor pe planul marilor teorii și principii de drept. Manifestul său dela 1842, proclamația dela 1848 și mai cu seamă discursul din catedrala Blajului, pot fi considerate drept expunerea de motive a hotăririlor Adunării naționale dela 1848.

În ziua de 15 Mai 1848, prima zi a Adunării naționale, după constituirea adunării sub președinția episcopilor Andrei Șaguna și Ioan Lemeni, vice-președinți fiind Simion Bărnuțiu și Gh. Barițiu, Simion Bărnuțiu a propus și adunarea celor peste patruzeci de mii de reprezentanți ai națiunii române a votat, în unanimitate și într'un entuziasm indescriptibil, două hotăriri de cea mai mare însemnătate în viața națională și politică a națiunii române din Transilvania.

Prima hotărire proclama adunarea din 15 Mai drept Adunarea generală națională a națiunii române din Transilvania. Aceasta însemna pur și simplu că națiunea română din Transilvania, perfect conștientă de existența ei ca națiune și de drepturile care îi incumbau în această calitate, a înțeles să se constituie în adunare națională, să-și manifeste voința sa colectivă și prin aceasta să-și hotărască singură soarta ³⁹⁾. În momentul când alții unelteau unirea Transilvaniei cu Ungaria, în momentul când toate națiunile erau cuprinse de frământarea revoluțiilor naționale și de ideile de libertate ale timpului ⁴⁰⁾, națiunea română din Transilvania a socotit că a venit momentul, așteptat secole dearândul, de a se organiza politicește și de a hotări asupra viitorului. Iată de ce prima hotărire dela 1848 este proclamarea solemnă și cu vot unanim a adunării drept *Adunarea generală națională a națiunii române din Transil-*

³⁸⁾ Gh. Sion, *Suvenire contimporane*, București, 1888, p. 395, citat de G. Bogdan-Duică (op. cit., p. 78).

³⁹⁾ „În mâna acestei Adunări, spunea Simion Bărnuțiu în discursul său, e pusă viața și moartea, soarta prezentă și viitoare, nu a unui om, ci a unei națiuni întregi” (op. cit., p. 223).

⁴⁰⁾ „Și acum când se anunță libertate la toată lumea, ei ne anunță stingerea ei de tot” (S. Bărnuțiu, *Discurs*, în op. cit., p. 223).

vania, creindu-se prin aceasta organul suprem al națiunii române⁴¹).

Dacă punem în legătură această proclamațiune cu hotărîrea luată a doua zi, de a se alege un *Comitet permanent* cu sediul în Sibiu care să reprezinte interesele națiunii române și „să vestească strângerea adunării naționale”, — comitet format în aceeași zi sub preșidenția episcopului Andrei Șaguna și vice-preșidenția lui Simion Bărnuțiu —, observăm că ideea organizării politice a națiunii române din Transilvania se precizează, căci prin unanimă voință națională s'au format în 1848 două organisme reprezentative: *Adunarea națională*, care conform hotărîrilor de a doua zi trebuia să se întrunească în fiecare an și *Comitetul permanent*.

A doua hotărîre de ordin național avea următorul cuprins: „Națiunea română se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale⁴²). Ceea ce, secole de-a rândul, Româniilor au cerut dela conducerea de stat, ceea ce constant li s'a refuzat, este hotărît în mod solemn de națiunea română însăși⁴³) prin această proclamațiune și întărit prin jurământul depus de toți cei de față în numele întregii națiuni⁴⁴).

Această hotărîre, de o considerabilă însemnătate națională și de o profundă semnificație juridică, a fost și rămâne cel mai important act politico-juridic al națiunii române din Transilvania până în secolul al XX-lea, nefiind depășit decât de Actul istoric dela Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918⁴⁵).

⁴¹) „Fiecare națiune are interesele sale; asupra acestora trebuie să se sfătuiască în adunările comunității” (S. Bărnuțiu, *Discurs*, op. cit., p. 209).

⁴²) Expresiunea de „libertate egală” este a lui S. Bărnuțiu (v. *Discurs*, op. cit., p. 217).

⁴³) „Libertatea în adevăr nu se poate revendica decât numai într-o Adunare” (S. Bărnuțiu, *Discurs*, op. cit., p. 219).

⁴⁴) „Adunarea să depună jurământul în numele a toată națiunea cum că niciodată nu se va lepăda de naționalitatea ei” (S. Bărnuțiu, *Discurs*, op. cit., p. 218).

⁴⁵) „L'Assemblée de Blaj a eu une importance capitale dans l'histoire de la Transylvanie. Elle a manifesté la ferme résolution du peuple le plus nombreux de cette province de faire reconnaître sont droit à une vie nationale autonome. Ses décisions sont demeurées les revendications constantes des Roumains de Transylvanie dans leur lutte pour l'indépendance jusqu'en 1918” (I. Moga, op. cit., p. 387).

Ea cuprinde două proclamațiuni distincte: proclamațiunea independenței națiunii române în raport cu celelalte națiuni conlocuitoare și proclamațiunea existenței națiunii române ca parte componentă a Transilvaniei, idee ce implica afirmarea drepturilor politice ale națiunii române, alături de celelalte națiuni conlocuitoare, pe baze de perfectă egalitate. Aceste proclamațiuni s'au făcut, după cum ne arată rezoluțiunea, în temeiul „libertății egale”, adică pe baza ideilor de libertate și egalitate, idei care constituiau deviza timpului și care erau deopotrivă valabile, și pentru națiuni, ca și pentru indivizi⁴⁶⁾.

Proclamarea independenței națiunii române din Transilvania presupunea, în primul rând, afirmarea libertății naționale, dreptul cel dintâi și cel mai de preț al unei națiuni, care condiționează pe toate celelalte. Simion Bărnuțiu, în celebrul său discurs, a lămurit și precizat această idee zicând: „Fiindcă națiunea, adunându-se din toate părțile la această sărbătoare a libertății, arată că nu mai vrea să fie supusă altor națiuni, mi se pare că e nevoie ca conștiința și voia aceasta să o îmbrace în vesmântul cel mai solemn, adică: să *proclame libertatea și independența națiunii române*”⁴⁷⁾. University Library Cluj

Libertatea națională este leit-motivul discursului lui Simion Bărnuțiu. Necesitatea ei este înfățișată în felurite chipuri și justificată printr'o argumentare juridică, logică și strânsă.

Invocând principiile de drept natural, el spunea că „natura nu vrea ca un om să fie supus altui om, ci vrea ca fiecare să fie liber toată viața sa; ea vrea, ca mai mulți oameni liberi să facă comunități, sate și state libere”⁴⁸⁾. Pornind deci dela principiul libertății individuale, Simion Bărnuțiu ajungea, pe cale de raționament logic, la formularea principiului libertății naționale. „Libertatea cea adevărată a oricărei națiuni, spunea într'adevăr dânsul, nu poate fi decât națională”⁴⁹⁾.

La aceeași concluzie ajungea S. Bărnuțiu și pe calea dezvoltării teorii personalității. Este știut că, alături de viață, sănătate, integritate corporală, onoare, reputație și nume, liberta-

⁴⁶⁾ S. Bărnuțiu, în discursul său, face mereu această apropiere între drepturile la libertate și egalitate ale individului și ale națiunilor.

⁴⁷⁾ Discurs, op. cit., p. 217.

⁴⁸⁾ Discurs, op. cit., p. 208.

⁴⁹⁾ Discurs, op. cit., p. 196.

tea este un atribut esențial al personalității. Această idee era sugestiv redată de S. Bărnăuțiu când spunea că „libertatea oricărui om e legată de persoana lui cu mai strânsă legătură, e proprietatea lui cea mai personală și poartă tipul persoanei oricărui om, așa cum nimeni nu se mișcă, nu cugetă, nu vorbește, nu umblă, etc. . . . decât fiecare în formele sale⁵⁰⁾. Dar, dacă libertatea individuală e un atribut esențial al personalității fizice, atunci și personalitatea națională este un atribut esențial al personalității juridice a unei națiuni. „Acum, spunea S. Bărnăuțiu, trecând dela persoana omului la persoana națiunii, care și ea are personalitatea ei (dacă e drept că persoanele nu-și pierd natura când se leagă într'un corp național cu limbă și datini comune), vom fi constrânși a zice și de națiune, acelaș lucru pe care-l zicem și de o singură persoană: că libertatea națiunii e și ea legată strâns cu persoana ei, ca și a persoanelor firești, dacă nu chiar mai strâns⁵¹⁾. O națiune, continua dânsul, nu poate accepta nici o limitare a libertății ei „pentru că ea simte că fără de libertate nu e onoare pe pământ și viața națiunii fără onoare e mai amară decât moartea. Pentru libertate își pune averea și viața, libertatea e coarda inimii ei cea mai personală, proprietatea ei cea mai națională, inima ei, sufletul ei, podoaba ei!⁵²⁾).

După cum a afirmat așa de răspicat S. Bărnăuțiu, libertatea unei națiuni „ nu poate fi decât națională“; cu alte cuvinte ea nu poate fi numai o sumă de libertăți individuale, căci o națiune nu este numai un grup de indivizi trăind pe acelaș teritoriu, ci o comunitate de oameni „ayant une certaine unité de race, de langue et de religion, leur créant des aspirations, des traditions et des souvenirs communs qui se caractérisent par un „vouloir vivre collectif“⁵³⁾. Legătura intimă și indestructibilă dintre libertate și naționalitate, fără de care o națiune nu poate respira, era scoasă în relief de către S. Bărnăuțiu cu o deosebită măiestrie. „Libertatea oricărui popor e bunul lui cel mai înalt, spunea dânsul, dar adăuga imediat că „naționalitatea e libertatea lui cea din urmă“ . . . . „limanul scăpării noastre vii-

50) Ibid.

51) Ibid.

52) Ibid.

53) *Henri Capitant, Vocabulaire juridique, Paris, 1936, p. 343.*

toare⁵⁴⁾. Pentru S. Bărnăuțiu „fără de naționalitate nu e libertate, nici lumina nicăeri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric și amortire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru sburătoare și pentru toate viețuitoarele; ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare; aceasta e naționalitatea pentru orice popor. Intr'ânsa ne-am născut, ea este mama noastră; de suntem bărbați, ea ne-a crescut; de suntem liberi intr'ânsa ne mișcăm; de suntem vii, intr'ânsa viețuim; de suntem supărați, ea ne alină durerea cu cântecele naționale. Prin ea vorbim astăzi cu părinții noștri, care au trăit înainte de mii de ani; prin ea ne vor cunoaște strămoșii și posteritatea peste mii de ani. Naționalitatea e îndemnul cel mai puternic spre lucrare pentru fericirea neamului omenesc⁵⁵⁾).

Un adevărat imn de slavă adus naționalității și, implicit, o sugestivă enunțare a principiului naționalității, cuprins în miezul său în toate aceste formule etichetate: libertate națională, libertate și independență națională, libertate și naționalitate.

Hotărîrea de pe Câmpia libertății proclama națiunea română de sine stătătoare. Dacă în formularea proclamațiunii s'a dat preferință ideii de independență față de ideea de libertate, aceasta se explică lesne. Ideea de libertate era, în spiritul timpului, un bun dobândit, a cărei primă consecință pe plan național era, evident, independența. Națiunea română din Transilvania, subjugată de secole, vedea în primul rând în libertatea națională descătușarea ei din lanțurile care o legau în mod silit de națiunile privilegiate și o făceau dependentă de voința acestora. Iată de ce proclamațiunea enunța mai degrabă urmarea firească și concretă pentru națiunea română a libertății: independența, decât însăși libertatea, premiza independenței. Libertatea figura însă în proclamațiune, drept temei, dobândit și însușit, al declarării de independență.

O altă explicațiune a preferinței acordată ideiei de independență a fost desigur gândul de a se afirma solemn și cu toată tăria, din capul locului, împotrivirea națiunii române față de proiectul de uniune a Transilvaniei cu Ungaria, ceea ce re-

⁵⁴⁾ Discurs, op. cit., p. 223 și 214.

⁵⁵⁾ Idem, p. 214.

zulta neîndoios din proclamaţiunea independenţei, tocmai în momentul când agitaţia în legătură cu uniunea era în plină desfăşurare. Dar mai mult, proclamându-şi independenţa, naţiunea română afirma implicit şi consecinţa independenţei, în legătură cu proiectul uniunii, şi anume: necesitatea ca uniunea să fie consimţită de naţiunea română liberă şi independentă. De altfel, punctul 16 al hotărîrilor din 16 Mai 1848 cuprindea în mod expres această consecinţă în termenii următori: „Naţiunea română cere ca conlocuitoarele naţiuni să nu ia deloc în desbatere cauza uniunii cu Ungaria, până când naţiunea română nu va fi naţiune constituită şi organizată cu vot deliberativ şi decisiv în camera legislativă”, iar S. Bărnuţiu preciza şi mai bine această idee în discursul său zicând: „Numai după ce şi naţiunea română va fi constituită şi organizată pe temeiul libertăţii egale, numai atunci să facă *federaţiune* cu Ungurii pentru apărarea comună, cum face o *naţiune liberă* cu altă *naţiune liberă*”⁵⁶). S. Bărnuţiu punea chestiunea aci pe teren strict juridic şi formal, arătând că uniunea — pe care o vedea numai sub forma unei *federaţiuni* de naţiuni independente — nici nu putea fi pusă în discuţie atâta timp cât naţiunea română n’avea libertate şi independenţă, căci singură naţiunea liberă şi independentă ar fi putut lua o asemenea hotărîre. Deci, mai întâi independenţă, şi numai după aceea, federalizare (uniune), dacă aceasta din urmă va fi consimţită de naţiunea chemată a se pronunţa ea însăşi.

Referitor la problema uniunii în sine, privită în fond din punct de vedere naţional şi politic, S. Bărnuţiu s’a afirmat, cu toată vigoarea credinţii sale, împotriva. Uniunea, spunea dânsul „pentru Unguri e viaţa; pentru Români, moarte; pentru Unguri, libertatea nemărginită; pentru Români, şerbie eternă”⁵⁷). Intreg discursul său este un rechizitoriu foarte energic şi curajos în contra uniunii şi a Ungurilor care o urmăreau prin toate mijloacele, un rechizitoriu perfect documentat pe baze istorice, filosofice şi juridice, plin de argumente şi imagini care abundă în tot locul şi străbătut dela un capăt la celălalt de o logică de fier şi de o fanatică credinţă în valoarea şi puterea naţionalităţii. Unirea nu poate fi concepută decât între fiii aceluiaş

⁵⁶) Idem, p. 217.

⁵⁷) Idem, p. 206.

neam, afirma S. Bărnăuțiu, căci „Înțelepciunea spune ca Românul să se unească cu Român, Germanul cu German, Slavul cu Slav, pentru înaintarea culturii. Așa dar Românii, mai întâiu, să se unească între dânsii spre acest scop dela Nistru până la Balcani și dela Balcani până la Tisa⁵⁸⁾. Evident, nu putea preconiza S. Bărnăuțiu, în mod direct, unirea politică a tuturor Românilor, în împrejurările în care se găsea; el vorbea de necesitatea unirii tuturor Românilor „pentru înaintarea culturii”; era suficient însă aceasta, spre a se înțelege marele ideal ce anima sufletul și cugetul acestui minunat exemplar al românismului, ideal ascuns în cutele cele mai intime ale conștiinței colective a națiunii române din Transilvania și care a izbucnit ca un fulger, prin glasul inspirat a lui S. Bărnăuțiu, în măreața Adunare națională dela 1848, spre a se realiza abia peste 70 de ani.

În profetica idee a unirii tuturor Românilor, lansată de S. Bărnăuțiu la 1848 și în elogiul strălucit și plin de convingere pe care el îl aduce naționalității, trebuie să vedem formularea românească, încă dela 1848, a principiului naționalităților, ce avea să fie pe deplin promovat în 1918 și consacrat în toată amplexarea sa în tratatele de pace din 1919/1920⁵⁹⁾. Și aceasta este în întregime meritul lui S. Bărnăuțiu.

Pe lângă proclamația de independență, hotărârea Adunării naționale din 15 Mai 1848 mai cuprindea și proclamațiunea existenței națiunii române ca parte componentă a Transilvaniei. Această proclamațiune, pentru a fi pe deplin înțeleasă, trebuie privită în funcțiune de situația politică a națiunilor conlocuitoare a Transilvaniei. În urma actului dela 1437 numai cele trei națiuni grupate în sistemul Uniunii erau recunoscute și aveau drepturi politice. Celelalte națiuni erau considerate ca străine și tolerate, expresiune întrebuițată de *Approbatæ*-le dela 1653, în ce privește națiunea română. Diploma leopoldină dela 1691, hotărînd „să rămână totul neatins în politică”, prevedea textual că „Pentru toate funcțiunile care sunt trebuincioase, fie administrației politice, fie celei judiciare, fie celei economice, vom întrebuița indigeni transilvăneni, anume: *Maghiari*,

⁵⁸⁾ Idem.

⁵⁹⁾ V. pentru dezvoltarea istorică a principiului naționalităților: G. Sofronie, *Le principe des nationalités et les traités de paix de 1919/920*, București, 1937.

*Secui și Sași, fără privire la religie; și nici nu vor fi luate în considerare națiunile externe, nici cele socotite și din partea noastră printre cele străine și incapabile*⁶⁰⁾. Deci, numai Maghiarii, Secuii și Sașii erau considerați indigeni, numai națiunile respective erau recunoscute și admise, numai ele aveau drepturi politice, pe când Românii, deși autohtoni și cei mai numeroși, erau considerați străini și ca atare lipsiți de orice drepturi în viața publică. Pentru a protesta în contra acestei situațiuni, pentru a o răsturna, Adunarea națională dela 1848 proclama națiunea română ca „parte întregitoare a Transilvaniei pe temeiul libertății egale”.

Această formulă voia să însemne că națiunea română, autohtonă în Transilvania, înțelegea să se declare, ca atare, parte componentă a Transilvaniei, iar în temeiul ideilor de libertate și egalitate, să se proclame, totodată, egală în drepturi și situație cu celelalte națiuni componente ale Transilvaniei. Proclamarea independenței, hotărârile de a doua zi 16 Mai 1848 și numeroase pasagii din discursul lui S. Bărnuțiu confirmă și precizează această interpretare.

Intr'adevăr, a doua zi, Adunarea națională a formulat următoarele revendicări de ordin național, în temeiul proclamațiilor din ziua precedentă, a căror împlinire urma să fie pretinsă Impăratului:

1. Admiterea națiunii române „cu vot deliberativ și decisiv în camera legislativă” în care urma să fie reprezentată „în proporție cu numărul său”, căci după cum spunea S. Bărnuțiu, în discursul său, „Fiecare națiune are interesele sale: asupra acestora trebuie să se sfătuiască în adunările comunității, în adunări mai mari naționale și în adunarea comună a tuturor națiunilor”⁶¹⁾.

2. Independența și egalitatea de drepturi și foloase a bisericilor române în raport cu celelalte biserici din Transilvania, fiindcă libertatea „nu este legată și nici se cade a fi legată de o religie sau de alta, ci trebuie să fie comună tuturor religiilor”⁶²⁾.

60) V. T. Păcățian, op. cit., vol. I, p. 25—26.

61) Discurs, op. cit., p. 209.

62) Idem, p. 219.

3. Inițierea unei gărzii naționale cu ofițeri români, „cetatea cea mai tare a libertății și onoarea fiecărei națiuni”⁶³).

4. Intocmirea unei noi constituțiuni pentru Transilvania, pe baza principiilor de dreptate, libertate, egalitate și fraternitate, de către o adunare constituantă a tuturor națiunilor țării și totodată întocmirea, după aceleași principii, de noi coduri civile, penale, comerciale, etc.,, căci, spunea S. Bărnăuțiu, „într’un Stat liber nu poate fi lege ceea ce voiește un om sau o națiune, ci lege trebuie să fie aceea ce voiește și dorește tot poporul, toate națiunile”⁶⁴), formulă care exprimă lapidar principiul suveranității naționale.

5. Folosirea limbii române în legislație și administrație și numirea Românilor în funcțiunile publice administrative, judecătorești și militare în raport cu numărul lor, căci „natura a dat fiecărei națiuni, o limbă ca să se folosească de ea în toate afacerile vieții”⁶⁵), iar „după mintea sănătoasă, dregătorii sunt pentru popor, nu poporul pentru dregători”⁶⁶).

6. Inițierea de școale românești de toate gradele și a unei universități românești susținută de Stat, pe baza principiilor libertății de a învăța și a autonomiei de organizare și conducere, „pentru că cultura e puterea cea mai tare pe pământ și o cetate nouă a unității naționale”⁶⁷).

În concluzie, toate aceste revendicări naționale se reduceau la o singură revendicare generală: deplină îndreptățire și egalitate, pe toate țărmurile, a națiunii române — declarată independentă — în raport cu celelalte națiuni conlocuitoare, căci ea formează „o parte întregitoare a Transilvaniei”.

Dacă temeiul proclamațiunii de independență era ideea de libertate și principiul naționalităților, dacă temeiul proclamațiunii egalei îndreptățiri era ideea de egalitate și principiul suveranității naționale, apoi temeiul comun al ambelor proclamațiuni era autohtonismul și preponderența numerică a Românilor în Transilvania, căci, după cum foarte bine spunea S. Bărnăuțiu în discursul său — veritabilă expunere de motive a

⁶³) Idem, p. 202.

⁶⁴) Idem, p. 209.

⁶⁵) Idem, p. 204.

⁶⁶) Idem, p. 212.

⁶⁷) Idem, p. 203.

hotărîrilor Adunării naționale — „afară de o mână de Sași și Unguri, amestecați printre Români, Ardealul e o proprietate adevărată a națiunii române pe care a câștigat-o cu bună dreptate acum vreo mie șapte sute de ani și de atunci până azi o ține, o apără și o cultivă cu multă sudoare și osteneală⁶⁸⁾).

Autohtonismul și preponderența numerică a Românilor în Transilvania, ideile de libertate și egalitate, principiul naționalităților și principiul suveranității naționale constituiau osatura principală a argumentării științifice din discursul lui Simion Bărnuțiu și totodată fundamentul proclamațiilor și revendicărilor naționale formulate de Adunarea națională dela 1848.

Aceste idei și principii pot fi încadrate într'o concepție generală a lui S. Bărnuțiu asupra Dreptului care se poate desprinde atât din discursul său dela 1848, cât și din manifestul dela 1842.

El a fost un convins partizan al doctrinei dreptului natural și un adept al teoriilor lui Jean Jacques Rousseau. Ideile de libertate și egalitate, exprimate în diferite feluri și imagini, se întâlnesc la tot locul și ele sunt privite ca „drepturi firești”, căci, spunea S. Bărnuțiu la 1842⁶⁹⁾, „fiecare om sau popor, ca ființă cuvântătoare, are dreptul de a trăi în lumea aceasta și de a se ține ca o persoană”, de a lucra „liber în sfera drepturilor sale” și „drepturile acestea nu se cad mai tare unuia ca altuia, unui popor mai mult decât altuia”, deoarece „din început toți sunt asemenea”. Sau la 1848 el spunea: „O natură le-a născut pe toate națiunile, o iubire le-a vărsat în inimă către limba lor, un sentiment de onoare va bate în inimile tuturor și un scop le-a prescris tuturor: și acest scop nu se poate ajunge dacă ele vor domni una peste alta, ci numai având toate unul și acelaș drept”, căci „Pofta domniei peste celelalte nu este o nevoie adevărată, ci este numai paroxism de friguri⁷⁰⁾”. Există un drept natural, în concepția lui S. Bărnuțiu, cu un minim de principii, „de drepturi firești”, înrădăcinate în personalitate, cum spunea el, inerente națiunii omenești, „fără de care oamenii nu și-ar putea ține omenia⁷¹⁾” și pe care orice drept pozitiv

⁶⁸⁾ Idem, p. 194.

⁶⁹⁾ V. Manifestul în *P. Pandrea*, op. cit. p. 42.

⁷⁰⁾ Discurs, op. cit., p. 213.

⁷¹⁾ Manifestul dela 1842, în *P. Pandrea*, op. cit., p. 52.

trebuie să le respecte, altfel riscând să fie un drept injust, o negațiune și nu o afirmare a Dreptului. Aceste drepturi firești erau, în concepția lui S. Bărnăuțiu, dreptul la viață, dreptul la libertate, respectul naționalității, dreptul la libera dezvoltare a personalității, atât pentru indivizi, cât și pentru națiuni, și toate acestea înțelese într'un spirit de egalitate — idee care este de esența justiției —, căci „din început toți sunt asemenea”.

Dar S. Bărnăuțiu n'a fost numai un partizan al doctrinei dreptului natural, în numele căreia reclama dreptate pentru neamul său, căci „legea dreptului e mai înaltă ca cea politică și politica e datoare să-și plece genunchii înaintea dreptății”⁷²). El a fost totodată și un convins adept al teoriilor școlii istorice, reprezentată prin Savigny, oricât s'ar părea aceasta inconciliabil, de unde concepția sa că dreptul este un produs spontan al conștiinței populare, întocmai ca și limbajul, strâns legat de condițiile specifice, de tradiția și de nevoile fiecărei națiuni în parte. Pledoaria sa în favoarea naționalității și a limbii naționale, critica susținută pe care o făcea tendinței maghiare de unificare, care în fond însemna desnaționalizarea celorlalte națiuni, precum și justificarea particularismelor naționale și a diversității legislative îl așează printre partizanii școlii istorice.

S. Bărnăuțiu a folosit în apărarea cauzei naționale a Românilor argumente din ambele doctrine și prin apropierea lor ne-a înfățișat o doctrină mixtă⁷³). Dreptul este, în concepția sa, un produs popular și specific național, fiecare națiune având libertatea de a-și hotărî singură soarta și de a-și organiza ea însăși viața sa proprie, dar totodată orice drept național trebuie să respecte, pentru a fi conform justiției, un minimum de principii universal valabile care se cristalizează în conștiința colectivă a popoarelor civilizate, ca o sinteză a conștiințelor individuale reunite.

S. Bărnăuțiu a avut marele merit de a fi dat luptei naționale a Românilor ardeleni un suport juridic științific, transpunând se-

⁷²) Manifestul dela 1842, în *P. Pandrea*, op. cit., p. 75.

⁷³) „Gândirea politico-juridică a lui S. Bărnăuțiu, concretizată în manifestul analizat, am văzut, că este o sinteză între doctrina dreptului natural și școala historicismului organicist a lui Savigny” (*P. Pandrea*, op. cit., p. 75). v. deasemeni: *A. Ionașcu*, S. Bărnăuțiu, în „*Transilvania*”, 1943, p. 468.

culara dispută dintre Români și Unguri, pe planul celor mai înalte teorii juridico-filosofice ale timpului⁷⁴⁾.

Înainte de a încheia considerațiunile noastre cu privire la hotărârile Adunării naționale dela 1848, socotim indicat să menționăm că, alături de revendicările de ordin național examinate, Adunarea a adoptat în ziua de 16 Mai 1848 și o serie de revendicări de ordin politico-social care pot fi rezumate astfel: desființarea iobăgiei, a zeciuiei și a privilegiilor, asigurarea libertăților și drepturilor individuale (a vorbi, a scrie, a tipări fără cenzură, a se aduna, a se servi de limba națională în administrație și justiție, etc. . . .), libertatea industrială și comercială, prin desființarea corporațiilor și vămilor.

Toate aceste revendicări de ordin național, politic și social, precum și ideile — analizate mai sus — care le stăteau la bază, prezentate armonios în discursul lui S. Bărnuțiu, au constituit un adevărat program politic democratic cu două note caracteristice: naționalism și liberalism, iar discursul lui S. Bărnuțiu „un îndreptar ideologic pentru partidul național român și o adevărată magna charta libertatum a Ardealului politic”⁷⁵⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IV. Memorandul din 26 Martie 1892.

La 54 de ani după Adunarea națională dela 1848 și după 25 de ani de tristă experiență a dualismului, — care se caracterizează printr'o politică susținută de desnaționalizare a națiunilor nemaghiare și de asigurare a dominației exclusive a maghiarilor în vederea consolidării Statului ungar —, națiunea română din Transilvania, — amenințată în existența și libera sa dezvoltare națională prin lupta de rasă organizată sistematic de către Unguri —, s'a văzut nevoită să facă apel la Coroană,

⁷⁴⁾ „S. Bărnuțiu a încercat să iasă din planul obișnuit al forței, pentru a intra și a transpune polemica dintre Unguri și Români în domeniul dreptului, punând față în față cele două sisteme de gândire politică și scoțând în evidență preeminența Dreptului asupra forței oarbe” (*P. Pandrea*, op. cit., p. 163).

⁷⁵⁾ *P. Pandrea*, op. cit., p. 163. Dl. prof. *G. Moroianu* socotește deasemeni că „Ce discours de Barnutiu contenaît également le programme du parti national roumain de Transylvanie et de Hongrie, car ce parti a été né pour ainsi dire de la révolution de 1848, ayant à sa base l'idéologie de Barnutiu” (op. cit., p. 68).

factorul suprem, pentru ca, în temeiul chemării sale constituționale, să „pună capăt acestei stări de lucruri și să iei cât mai curând inițiativa pentru asocierea internă a popoarelor”⁷⁶).

În acest scop, în urma încredințării primite din partea conferinței reprezentanților alegătorilor români din Transilvania, s'a întocmit la 26 Martie 1892 un Memorand către Împărat, semnat de Dr. I. Rațiu, ca președinte și de G. Popp de Băsești, E. Brote, V. Lucaciu și S. Albini, ca vice-președinți și secretari ai Comitetului însărcinat cu întocmirea memoriului.

„În timpul dela 1849 până la 1866, constata Memorandul, Românii au câștigat, întocmai ca celelalte popoare mai înainte asupra ale monarhiei, un întreg șir de drepturi și de garanții pentru dezvoltarea lor națională. Deși în pactațiunile dualiste s'a stabilit respectarea acestor drepturi și asigurarea lor prin legi create în fomă constituțională, experiențele făcute în timpul unei vieți constituționale de 25 de ani au produs în inimile Românilor convingerea că elementele ridicate, prin falsa aplicare a formelor constituționale în fruntea statului, nu se țin de angajamentele luate, nu respectă drepturile acordate de Majestatea Voastră din plină putere monarhică și în conformitate cu adevăratele interese de fortificare ale monarhiei, ci consideră drept o chestiune de ambiție națională de a face ca statul ungar constituțional să iee prin legiferarea și executarea constituțională tot ceea ce ni s'a dat din partea monarhiei austriace unitare”⁷⁷).

Memoranul ne apare astfel ca un solemn protest al națiunii române din Ardeal în contra politicii maghiare de înăbușire a naționalităților, instaurată și practicăată timp de 25 de ani, în urma uniunii și a dualismului, prin aplicarea unui fals constituționalism.

În cuprinsul memorandului pot fi deosebite două părți distincte: o primă parte în care se ataca valabilitatea și legalitatea uniunii Transilvaniei cu Ungaria și a doua parte în care se denunța politica maghiară de egemonie și desnaționalizare a celorlalte națiuni.

Uniunea era atacată pentru două motive principale, unul

⁷⁶) Textul Memorandului în: *E. Brote*, *Chestiunea Română în Transilvania și Ungaria*, București, 1895, p. 268.

⁷⁷) Textul Memorandului în: *E. Brote*, *op. cit.*, p. 264—265.

de ordin național românesc și politic și anume „desconsiderarea fățișă a tuturor drepturilor poporului românesc ca element care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie“, și altul de ordin juridic: desconsiderarea „tuturor legilor fundamentale care asigură autonomia acestui Principat“⁷⁸⁾.

Intr'adevăr, uniunea s'a făcut împotriva voinței națiunii române care s'a pronunțat hotărît în contra uniunii prin discursul rostit de S. Bărnuțiu în Adunarea națională dela 1848. În însăși hotărârile Adunării s'a proclamat apoi că uniunea nici nu putea fi luată în discuție până ce națiunea română nu va fi fost pusă în situațiunea de a se putea pronunța în mod liber asupra oportunității ei, de unde consecința că înfăptuirea uniunii fără consultarea națiunii române era dela început viciată. Punctul 16 al hotărârilor Adunării naționale dela 1848 prevedea expres chiar că „dacă dieta Transilvaniei ar voi totuși a se lăsa în pertractarea acelei uniuni — de noi fără noi —, atunci națiunea română protestează cu solemnitate“⁷⁹⁾. Națiunea română a protestat așa dar cu anticipație la 1848 în contra proiectului de uniune forțată, protest pe care l'a reiterat la 1892 după experimentarea vătămătoare a uniunii, invocând, și într'un moment și în celălalt, necesitatea consimțământului națiunii române — majoritară în Transilvania — care, lipsind în fapt, desbraca uniunea de orice caracter de obligativitate pentru națiunea română. Mai mult, uniunea votată de dietele dela 1848 și 1865 nu putea fi considerată ca reprezentând nici măcar voința generală a celorlalte națiuni din Transilvania, căci după cum spunea însuși Impăratul dela Viena „o dietă convocată pe baza articolului XI din anii 1709—1791, cu excluderea celei mai mari părți a poporului dela exercitarea drepturilor politice, în contra adevăratelor interese ale țării, nici nu ar putea să fie privită ca o adevărată reprezentare a populațiunei întregi din toată țara, fără deosebire de stare, de naștere, de naționalitate și de religione“⁸⁰⁾.

Pe lângă lipsa de consimțământ a națiunii române și reprezentarea viciată a populațiunei din Transilvania în dietele dela 1848 și 1865, Memorandul arăta că uniunea a desconsiderat fă-

⁷⁸⁾ E. Brote, op. cit., p. 243.

⁷⁹⁾ V. T. Păcățian, op. cit., p. 332.

⁸⁰⁾ E. Brote, op. cit., p. 242.

țiș, atât „aspirațiunile politice tradiționale ale poporului român”, a căror idee fundamentală a fost „valorificarea individualității sale naționale ca factor de stat”, cât și „toate drepturile poporului român ca element care compune în absolută majoritate vechea Transilvanie”⁸¹⁾.

Ca al doilea argument, în contra uniunii, de ordin strict juridic, Memorandul cita desconsiderarea dreptului istoric și politic al Transilvaniei și încălcarea Pragmaticii Sancțiuni și a legilor fundamentale care asigurau autonomia Transilvaniei. Tot un motiv juridic era și faptul invocat de către împărat în discursul său citat mai sus, cum că „uniunea Transilvaniei cu Ungaria, conchisă în anul 1848, nu s'a înființat niciodată cu deplină putere legală și de fapt îndată s'a desfăcut”⁸²⁾.

Dar, uniunea și dualismul, punând puterea Statului în mâinile maghiarilor, a căror politică a urmărit sistematic „unificarea națională maghiară”, prin desnaționalizarea celorlalte neamuri și asigurarea egemoniei maghiare, s'au dovedit, și prin experiență, a fi fost profund vătămătoare pentru interesele națiunii române, ca și a celorlalte națiuni nemaghiare. E ceea ce demonstra Memorandul, într-o a doua parte, examinând, „drept ilustrare a acestui trist adevăr”, câteva din legile maghiare⁸³⁾.

Se arăta, astfel, că legea electorală cu reminiscențe feudale — care cuprindea dispozițiuni deosebite pentru ținuturile locuite de Români în raport cu cele aplicabile ținuturilor locuite de Secui — despuia pe Români de dreptul lor de a fi reprezentați, prin stabilirea unui sens mai mare în Transilvania, prin lărgirea considerabilă a dreptului de vot la orașe în raport cu satele — majoritatea populațiunii românești fiind rurală —, printr-o desavantajoasă fixare a circumscripțiilor electorale și prin abuzuri care transformau alegerile în războaie civile, în așa fel încât, deși în Transilvania erau numai 200.000 de maghiari în raport cu 1 milion și jumătate de Români, minoritatea maghiară avea majoritatea voturilor în urne.

Se arăta, apoi, că legea naționalităților pornea dela o bază greșită, deoarece ignorând entitățile etnice naționale recunoștea numai indivizi de naționalități diferite, pe care îi contopea într'o

⁸¹⁾ V. E. Brote, op. cit., p. 241—243.

⁸²⁾ Idem, p. 243.

⁸³⁾ Idem, p. 262.

singură națiune maghiară, făcând o voită confuzie între noțiunea politică și cea etnică de națiune.

Se arăta, mai departe, că Românii n'avea nici un fel de așezământ școlar de Stat, nici universitate, nici catedre paralele măcar, că li se refuza chiar autoritatea înființării de școli secundare din fonduri proprii și că se făceau tot felul de încercări de maghiarizare a învățământului, iar pe de altă parte, că ei erau excluși din instituțiunile reprezentative, din funcțiunile publice și erau oprți chiar în libera lor dezvoltare culturală și economică.

Se arăta, în fine, că libertatea de cuvânt și presă nu exista, Transilvania având, și în acest domeniu, o lege de presă separată.

Concluzia generală era că ascunderea adevărului, reaua credință în formularea și aplicarea legilor, violența și înăbușirea pe toate căile a naționalităților, au fost ridicate la rangul de axiomă de stat, așa încât așezămintele constituționale, printr'o falsă funcționare, nu serveau spre asigurarea liberului exercițiu al drepturilor, ci dădeau numai „unei minorități violente și șgomotoase puțința de a asupra majoritatea compusă din elemente muncitoare”⁸⁴⁾.

Pe temeiul acestei concluziuni, Memorandul aducea la cunoștința Coroanei, că națiunea română din Transilvania „și-a pierdut încrederea” față de regim și față de toți factorii parlamentari și ca atare cerea intervențiunea factorului suprem care avea chemarea constituțională de a se interpune de câte ori organismul Statului era amenințat în însăși structura sa internă.

Importanța Memorandului dela 1892 rezidă, pe de o parte, în afirmarea necesității de restabilire a autonomiei Transilvaniei — cerută încă prin programul dela Miercurea din 1867 și prin cel dela Sibiu din 1881 —, iar pe de altă parte, în afirmarea publică și solemnă a constatării că națiunea română „și-a pierdut încrederea”, de a-și putea desvolta o viață națională liberă într'un sistem de uniune a Transilvaniei cu Ungaria.

Era aceasta, afirmarea voinței unei rupturi definitive care avea să fie notificată națiunii maghiare, 26 de ani mai târziu, în 18 Octomvrie 1918, în însăși incinta Parlamentului maghiar, de

⁸⁴⁾ E. Brote, op .cit., p. 265.

către Dl Alexandru Vaida-Voevod, împuternicitul Comitetului Național Român.

Dar, la însemântatea Memorandului în sine, se adaugă importanța deosebit de mare a ecoului pe care l-a stârnit în întreaga opinie publică civilizată din Occident procesul înscenat de guvernul maghiar în contra Comitetului Național Român, responsabil de tipărirea și răspândirea Memorandului⁸⁵). Grație acestei mari greșeli politice a guvernului maghiar, de a fi tras în judecată pe reprezentanții autorizați ai națiunii majoritare din Transilvania, pentru vina de a fi făcut uz de dreptul de petiționare la Suveran, cauza națională a poporului român din Transilvania și suferințele îndurate de el secole de-a rândul, au ajuns să fie cunoscute de întreaga lume civilizată care și-a rostit sentința prin pana lui George Clemenceau în următoarele cuvinte: „Ce procès est vraiment une honte pour la libre nation hongroise. On peut condamner le docteur Ratziu et ses amis. L'opinion européenne les a d'avance acquittés... Les Roumains ont, pour eux, le droit⁸⁶). Și ce profetice au fost alte cuvinte, scrise cu aceeași ocazie de președintele de consiliu francez de mai târziu, când, amintind de țărani români veniți la Cluj să aclame pe acuzați, spunea: „Comment pourrait-on les empêcher de regarder du côté de Bucarest?“⁸⁷)

Declarația făcută în proces de președintele Comitetului Național Român, Dr. Ioan Rațiu, este o pagină de antologie. El spunea: „Față cu acest act, care nu conține decât curatul adevăr și este icoana credincioasă a suferințelor și nedreptăților seculare ce le îndură poporul român din Transilvania și Ungaria, trebuia ca regimul ori să se desvinovățească, ori să-și răz-bune.“

„Desvinovățirea nu era cu putință, a ales calea răz-bunării! Ne-a împiedecat să ajungem la Tron și acum ne supune judecătii acelora, contra cărora ne-am plâns.“

„Ceea ce se discută aici, domnilor, este însăși existența poporului român.“

„Existența unui popor nu se discută, se afirmă!

⁸⁵) V. G. Moroianu, op. cit.; J. Georgescu, Dr Ioan Rațiu, Sibiu, 1928, p. 137—148; D. Braharu, L'opinion publique italienne et le procès du Memorandum de Transylvanie, „Revue de Transylvanie“, t. V, Nr. 2, 1939.

⁸⁶) V. G. Moroianu, op. cit., p. 151.

⁸⁷) Ibid.

„De aceea nu ne e în gând să venim înaintea D-voastră să dovedim, că avem dreptul la existență. Intr'o asemenea chestiune nu ne putem apăra în fața D-voastră, nu putem decât să acuzăm în fața lumii civilizate sistemul asupritor, care tinde să ne răpească ceea ce un popor are mai scump: legea și limba.”

„De aceea nu mai suntem aici acuzați, suntem acuzatorii⁸⁸⁾).

Declarația lui Ioan Rațiu, de o concisiune și limpezime clasice, exprimă, în formule lapidare, adevăruri eterne, aceleași la 1892, ca și astăzi și totdeauna, iar atitudinea sa, de o înaltă demnitate națională și de un impunător curaj patriotic, au făcut și fac mândria întregii națiuni române.

I. Rațiu și-a încheiat declarația sa cu următoarea constatare: „Prin spiritul de intoleranță, printr'un fanatism de rasă, fără seamă în Europa, osândindu-ne, veți isbuti numai să dovediți lumii că Maghiarii sunt o notă discordantă în concertul civilizațiunii⁸⁹⁾. Și dovada a fost făcută.

BCU Cluj / Central University Library Cluj CONCLUZIUNI

Din cele expuse rezultă că putem deosebi în evoluția revendicărilor formulate în trecut de națiunea română din Transilvania trei faze distincte: faza anterioară anului 1848, faza proclamațiunilor dela 1848 și faza dualismului.

În prima fază, revendicările Românilor au avut mai mult un caracter economico-social, care s'a afirmat în numeroase revolte iobăgești și mai cu seamă în revoluțiunea lui Horia dela 1784. În toate aceste revolte trebuie să vedem însă și un aspect național. căci aproape toți Români, cu puține excepții, erau iobagi, iar aproape toți feudalii, deasemeni cu mici excepții, erau unguri⁹⁰⁾, așa încât orice revoltă a iobagilor contra feudalilor însemna implicit o revoltă a Românilor contra Ungurilor.

A revenit episcopului Ioan Inocențiu Micu-Klein meritul de a fi transpus cauza Rmânilor din Transilvania pe tărâmul

⁸⁸⁾ V. I. Georgescu, op. cit., p. 87—88.

⁸⁹⁾ V. I. Georgescu, op. cit., p. 89.

⁹⁰⁾ Iuliu Maniu, Unirea Ardealului, conferință ținută la Radio-București în 24. I. 1934, Cluj, 1934, p. 10.

național, formulând drept principală revendicare recunoașterea națiunii române din Transilvania ca o națiune pilitică, alături de celelalte națiuni conlocuitoare și totodată recunoașterea deplinei egalități de drepturi și datorii între Români și membrii celorlalte națiuni.

Chestiunea românească a fost înfățișată în tot complexul ei, în această fază, în numele întregii națiuni române din Transilvania, de *Supplex Libellus Valachorum* dela 1791, semnat de ambii episcopi români. Prin formularea precisă a revendicărilor românești — care se pot reduce la deplina egalitate a Românilor, în raport cu celelalte națiuni conlocuitoare, sub întreitul aspect al comunității naționale, al categoriilor sociale și al indivizilor — și prin argumentarea lor temeinică din punct de vedere istoric și juridic, acest memoriu rămâne cel mai însemnat și luminos document politico-juridic al pericadei anterioare anului 1848.

Faza a doua, a proclamațiilor dela 1848, este cea mai importantă din întreg trecutul Românilor din Transilvania până la 1918.

Intr'adevăr, la 1848, națiunea română din Transilvania s'a întrunit pentru prima oară într'o adunare generală națională, constituindu-se ca factor politic și dotându-se, totodată, cu un început de organizare politică, în care trebuie să vedem originea partidului național român de mai târziu.

La 1848, națiunea română din Transilvania s'a declarat liberă și independentă, proclamându-se în acelaș timp parte componentă a Transilvaniei, ceea ce atrăgea după sine caducitatea sistemului Uniunii celor trei națiuni dela 1437.

La 1848, națiunea română din Transilvania s'a pronunțat contra uniunii Transilvaniei cu Ungaria, formulând cu această ocazie dreptul de autodeterminare al națiunilor, întemeiat pe principiul naționalităților.

La 1848, națiunea română din Transilvania a adoptat un program național și politico-social democratic cu două caractere dominante, naționalism și liberalism, care avea să fie ghidul permanent al întregii acțiuni politice ulterioare a Românilor din Transilvania.

Și toate acestea nu sunt simple revendicări solicitate conducerii de Stat de reprezentanții spirituali și sufletești ai Românilor din Transilvania, ca până la 1848, ci sunt hotăriri, pro-

clamațiuni, ale națiunii însăși, formulate în prima sa adunare generală națională.

Faza a treia, faza dualismului, a însemnat un regres pentru națiunea română din Transilvania, față de drepturile dobândite anterior și față de egalitatea de tratament, în raport cu celelalte națiuni conlocuitoare, inițiată în regimul absolutist. Uniunea Transilvaniei cu Ungaria și politica maghiară de desnaționalizare a Românilor și a celorlalte naționalități, pentru realizarea pe această cale a unificării și dominației maghiare, profund dăunătoare intereselor naționale ale Românilor autochtoni și majoritari în Transilvania, au fost combătute, după 25 de ani de amară experiență, prin protestul solemn care a fost Memorandumul dela 1892, a cărui concluzie generală poate fi sintetizată în ideea de autonomie și în convingerea necesității unei despărțiri definitive a Românilor și a Transilvaniei de Statul maghiar și de orice sistem de uniune cu Statul maghiar.

Argumentarea juridică, pe care s'au sprijinit revendicările și proclamațiunile formulate în cele trei faze, cuprinde o serie de argumente invocate permanent și stăruitor în toate memoriile și proclamațiunile examinate și, alături de ele, argumente proprii fiecărui act în parte.

Argumentele permanente au fost: autohtonismul Românilor din Transilvania, preponderența lor numerică, principiul reciprocității drepturilor și datorțiilor și ideea de egalitate, idee de însăși esența Justiției.

Argumentele proprii au fost: la 1791, declarațiunea drepturilor omului și ale cetățeanului; la 1848, principiul naționalităților cu corolarul său dreptul de autodeterminare al popoarelor, principiul suveranității naționale, teoriile dreptului natural și cele ale școalei istorice, precum și ideile de libertate ale timpului; iar la 1892, falsificarea sistemului constituțional și desconsiderarea dreptului de autodeterminare al popoarelor prin decretarea Uniunii Transilvaniei cu Ungaria în disprețul voinței națiunii române.

În concluzie generală, revendicările naționale formulate în trecut de Români din Transilvania se rezumă la cele mai elementare drepturi pe care dreptul natural le recunoaște, atât națiunilor, ca și indivizilor, ca: dreptul la viață, dreptul la libertate națională, dreptul la onoare și dreptul la egalitate, drepturi cuprinse astăzi, în ce privește națiunile, în formula ju-

ridică modernă a principiului naționalităților. În felul acesta, întreagă lupta națională a Românilor din Transilvania ne apare ca cea mai îndreptățită și legitimă luptă pentru Drept și Dreptate.

Punctul culminant al acestei lupte a fost actul istoric al Unirii Transilvaniei cu Regatul Român, prin voința liber și unanim manifestată de națiunea română în Adunarea națională dela Alba-Iulia din 1 Decemvrie 1918.

În lumina evoluțiunii schițate, actul istoric dela 1 Decemvrie 1918 ne apare ca împlinirea firească a unui lung șir de lupte și de suferințe pentru ideea națională, în care strălucesc ca puncte luminoase: acțiunea națională a episcopului Inocențiu Micu Klein, fapta și martiriul lui Horia, acțiunea națională colectivă dela 1791 a episcopilor Adamovici și Bob, anul luminos prin excelență 1848 cu lupta legendarului erou național Avram Iancu și cu marea adunare națională de pe Câmpia Libertății, condusă și îndrumată de marele Mitropolit de mai târziu Andrei Șaguna și de inspiratul gânditor și orator Simion Bărnuțiu.

Actul istoric dela 1 Decemvrie 1918 ne apare ca întruchiparea, de mult așteptată, a idealului de libertate națională și de unitate care, secole de-a rândul a sălășluit în conștiința colectivă a Românilor din Transilvania și a celor de pretutindeni, ideal ce a devenit tot mai conștient pe măsură ce — datorită unei pleiade de vrednici cărturari și de bărbați luminați — Românii au luat cunoștința, tot mai lămurit, de originea lor comună, de unitatea lor de limbă, de unitatea lor de spirit și de unitatea concepției lor de viață.

Actul istoric dela 1 Decemvrie 1918 ne apare drept consecința de neînlăturat a principiului naționalităților și a dreptului de autodeterminare al popoarelor, revendicate de națiunea română din Transilvania încă dela 1848⁹¹⁾, căci în profetica idee a unirii tuturor Românilor, lansată de Simion Bărnuțiu în celebrul său discurs, în elogiul pe care el îl aduce ideii de naționalitate și în însăși proclamațiunile de libertate și independență națională ale Adunării dela 1848, trebuie să vedem formularea românească a principiului naționalităților și a dreptului de autodeterminare, drept ce avea să fie proclamat, 70 de

⁹¹⁾ V. în acest sens: *Iuliu Maniu*, op. cit., p. 15.

ani mai târziu, în 1918, de Președintele Wilson, ca un fericit rezultat ideologic al războiului trecut, în forma unei adevărate declarațiuni a drepturilor națiunilor, aidoma Declarațiunii drepturilor omului și ale cetățeanului, produs ideologic al marii frământări care a fost revoluțiunea franceză dela 1789.

Actul istoric dela 1 Decemvrie 1918 ne apare, în fine, ca împlinirea dreptății istorice în folosul națiunii, în acelaș timp autohtonă și majoritară din Transilvania, împlinire întru totul conformă ideii de justiție, ca și tuturor principiilor de drept.

Pe lângă proclamațiunea Unirii necondiționate — și acest caracter a fost accentuat la 1 Decemvrie 1918 de Dl Iuliu Maniu⁹²⁾ —, actul dela 1 Decemvrie 1918 cuprinde și formularea unui program politic democratic⁹³⁾, asemănător programului dela 1848, al cărui prim punct este deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare.

Ceea ce Românii au revendicat pentru ei secole deardând, *libertatea națională*, este proclamat la 1 Decemvrie 1918 pentru toate națiunile conlocuitoare⁹⁴⁾. Aceasta dovedește din partea Românilor din Transilvania o atitudine unitară, atât în situația de oprimați, cât și în aceea de organizatori ai vieții de Stat și totodată o superioară concepție despre Drept și Dreptate, care constituie, alături de atâtea titluri, încă un titlu al dreptului Românilor de a stăpâni și conduce, spre binele tuturor, ținuturile strămoșești ale Transilvaniei.

⁹²⁾ V. *Silviu Dragomir*, Un sfert de veac dela Unirea Transilvaniei, în „Transilvania”, 1943, p. 816.

⁹³⁾ V. cu privire la natura juridică a acestui program: *T. Onișor*, Alba-Iulia în lumina tehnicei juridice, Revista de Drept Public, 1935, Nr. 1—2, p. 281 și urm. *Dl. S. Dragomir*, referindu-se la principiile cuprinse în programul politic formulat la Alba-Iulia, scrie următoarele: „Ele s'ar putea rezuma într'o singură frază, care e redactată după o matură chibzuintă, ca rezultat al discuțiilor din conferința prealabilă: „înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice” (op. cit., „Transilvania”, 1943, p. 816—817).

⁹⁴⁾ „Punctul care asigură deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare nu constituie o excepție în regula generală. El cuprinde idealul de libertate, pe care și l-a format însuși poporul românesc în anii de robie” (*S. Dragomir*, op. cit., „Transilvania”, 1943, p. 817).